

HET ONDERWIJSNIVEAU VAN DE BEVOLKING IN VLAANDEREN

Hoofdstuk 12

Wendy Slenders & Tom Vandenbrande

Enkele tientallen jaren geleden werd een proces van hogere scholarisatie ingezet dat nu nog steeds verder loopt: hoe jonger, hoe hogergeschoold. De stijging van het onderwijsniveau tijdens de laatste tien jaar was sterker bij de vrouwen dan bij de mannen. Hierdoor ligt het aandeel van de hogergeschoolden bij de vrouwen vanaf midden jaren '90 voor het eerst hoger dan dit aandeel bij de mannen, terwijl de mannen het overwicht houden bij de middengeschoolden en de meerderheid zijn gaan uitmaken van de groep laaggeschoolden.

Vlaanderen slaagt erin de inzetbaarheid van de bevolking te verhogen via een steeds betere vorming en scholing van de arbeidskrachten. Tussen 1990 en 2000 evolueerde de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen van 57% naar 64%. Wanneer we de evolutie van de werkzaamheidsgraad ontleden naar het scholingseffect, wordt de wisselwerking tussen aanbodzijde en vraagzijde mooi geïllustreerd. Een belangrijk deel van de aangroei van de werkzaamheid kan toegeschreven worden aan het gestegen onderwijsniveau van de beroepsbevolking, deze beweging correspondeert met evoluties aan de vraagzijde, waaruit blijkt dat zowel binnen hogergeschoolde beroepen als binnen de hightech-sectoren sectoren en de kennisintensieve sectoren de werkzaamheid is toegenomen.

1 Het onderwijsniveau van de Vlamingen tussen 25 en 54 jaar

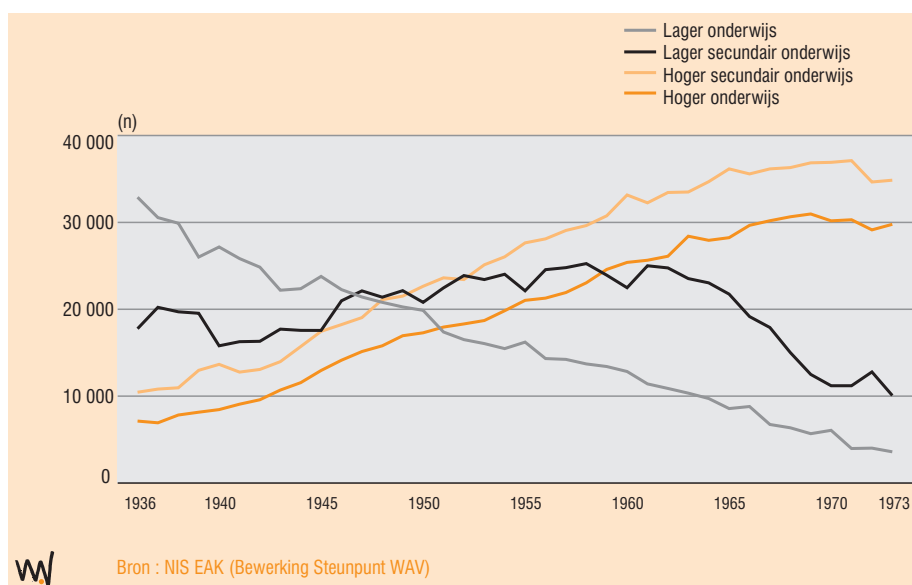
Figuur 12.1 toont aan dat naarmate de leeftijdscohort jonger is, het aantal en het aandeel laaggeschoolden (met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs) daalt en het aantal en het aandeel midden- en hogergeschoolden stijgt.¹ Dit hangt grotendeels samen met de uitbreiding van het onderwijsaanbod en de -differentiatie, met de democratisering van het on-

¹ Voor een overzicht van gedetailleerd cijfermateriaal dat gebruikt wordt in dit hoofdstuk verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 2001.

derwijs, met de geleidelijke feminisering en met het optrekken van de leerplichtige leeftijd in 1983 tot (uiteindelijk) 18 jaar (Pelleriaux, 2001, p. 48).

Figuur 12.1

Het onderwijsniveau van de bevolking tussen 25 en 54 jaar (Vlaams Gewest; leeftijdscohorten van geboortjaar 1936 tot 1973)

Van de personen die in 1936 geboren zijn, behaalden er 32 900 (of 48%) hoogstens een diploma lager onderwijs, 17 800 (of 26%) een diploma lager secundair, 10 500 (of 15%) een diploma hoger secundair en 7 100 (of 10%) een diploma hoger onderwijs. In onze huidige terminologie is bijgevolg bijna driekwart van deze groep laaggeschoold. Bij de personen geboren in 1954, 18 jaar later, is deze situatie al volledig veranderd: nog 15 500 personen (of 18%) beschikken hoogstens over een diploma lager onderwijs, ruim 24 000 (of 28%) over een diploma lager secundair, 26 000 (of 30%) over een diploma hoger secundair en 19 800 (of 23%) over een diploma hoger onderwijs. Vooral de jaren '60 zorgden voor een *boom* van het hoger secundair en van het hoger (al dan niet universitair) onderwijs. De groei van het aantal universiteitsstudenten na 1970 vindt zijn verklaring, naast een belangrijke demografische factor, grotendeels in de feminisering van de studentenpopulatie (Pelleriaux, 2001, p. 27-30).

Bij de personen geboren in 1972, nog eens 18 jaar later, heeft de trend tot verhoging van het globale onderwijsniveau zich nog verder gezet: van deze groep beschikken nog slechts 4 000

personen (of 5%) over enkel een diploma lager onderwijs, 12 800 (of 16%) over een diploma lager secundair, 34 700 (of 43%) over een diploma hoger secundair en 29 100 (of 36%) over een diploma hoger onderwijs. Met andere woorden, nog slechts één op vijf 28-jarigen in Vlaanderen was in 2000 laaggeschoold, ruim een derde hooggeschoold en de grootste groep (43%) middengeschoold.

Natuurlijk is de waarde van een bepaald diploma in de loop van de tijd veranderd. Personen die veertig jaar geleden een diploma lager secundair onderwijs op zak hadden, waren er qua arbeidsmarktpositie beter aan toe dan personen in een gelijkaardige situatie nu. Mogelijk was een diploma lager secundair onderwijs in de jaren '50, inzake kansen op de arbeidsmarkt, gelijkwaardig aan een huidig diploma van bepaalde studierichtingen uit het hoger onderwijs. Bovendien zijn er serieuze gronden om te veronderstellen dat de invloed van het onderwijsniveau steeds belangrijker is geworden voor de arbeidsmarktsituatie en de sociale context waarin een persoon zich bevindt (Pelleriaux, 2001, p. 52-66). Doordat de groep laaggeschoolden steeds kleiner wordt, wordt het risicokenmerk 'laaggeschoold zijn' steeds belangrijker en hypothekeert het nu veel meer de kansen op de arbeidsmarkt dan vroeger.

Een tweede beperking van figuur 12.1 is dat enkel het onderwijsniveau weergegeven wordt en dat er – wegens gebrek aan adequate cijfergegevens – geen rekening gehouden wordt met de valorisatie van werkervaring, (buitenschoolse) opleidingen en cursussen.² Bovendien worden niet-schoolse competenties (zelfstandigheid, verbaliteit, teamwork-kwaliteiten, enz.) steeds belangrijker. Hfdst. 13

In tegenstelling tot het aantal personen met hoogstens een diploma lager onderwijs, dat doorheen de jaren consistent daalt, nam het aantal personen met een diploma lager secundair onderwijs (zowel van het algemeen, technisch, kunst- en beroepsonderwijs) in eerste instantie toe (voor de personen geboren tot begin jaren '50), waarna het een tiental jaren stabiliseerde om nadien een dalende trend in te zetten. Deze evolutie wordt verklaard door het steeds toenemende onderwijsniveau: in een eerste fase slaagden meer en meer mensen erin een diploma lager secundair onderwijs te halen, terwijl het voordien meestal bij een diploma lager onderwijs bleef. In een tweede fase bleef dit aantal toenemen, maar haalden ook meer personen een diploma hoger (secundair) onderwijs, waardoor het aantal personen met lager secundair als einddiploma stabiliseerde. In een derde fase – die nu nog verderloopt – werd

2 'Onderwijsniveau' verschilt van 'opleidingsniveau' in die zin dat het eerste louter de schoolse verworvenheden registreert, terwijl het tweede ook de gevolgde opleidingen (formeel en informeel) in kaart brengt. De 'formele' bedrijfsopleidingen zitten vooral sinds de jaren '90 in de lift. Vooral de 'jongere werknemers' (25-29 jaar) zouden hiervan profiteren, al wordt de laatste jaren meer en meer aandacht besteed aan de om- en bijscholing van 'oudere' werknemers. Voor meer informatie over de recente opleidingsintensiteit in Vlaanderen: zie hoofdstuk 13.

het diploma hoger secundair en ook het diploma hoger onderwijs – meer en meer de regel, waardoor het aantal personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs daalt. Deze trend wordt ondersteund door de consistente toename van het aantal en het aandeel personen met een diploma hoger secundair en hoger (universitair en niet-universitair) onderwijs.

2 *De globale evolutie van het onderwijsniveau tussen 1990 en 2000*

In het eerste deel van dit hoofdstuk hebben we bekeken hoeveel Vlamingen laag-, midden- en hooggeschoold zijn en hoe deze aantallen en aandelen evolueerden met de leeftijd en in de tijd. Aan de hand van deze gegevens kunnen we bepalen hoe en in welke mate het *globale* onderwijsniveau in Vlaanderen de *laatste tien jaar* geëvolueerd is. Door de aandelen laag-, midden- en hooggeschoolden in de jaren 1990, 1995 en 2000 op een rijtje te zetten, in tweede instantie opgesplitst naar geslacht, krijgen we een zicht op de globale evolutie van het onderwijsniveau van de Vlaamse bevolking in het vorige decennium.

2.1 ■■ *De aandelen laag-, midden- en hooggeschoolden*

Tabel 12.1 geeft het aandeel laag-, midden- en hooggeschoolde Vlamingen in 1990, 1995 en 2000 van verschillende leeftijdsklassen tussen 25 en 54 jaar. Een eerste belangrijke vaststelling is dat het aandeel *laaggeschoolden* (personen met maximaal een diploma lager secundair onderwijs) in deze bevolkingsgroep op tien jaar tijd met ruim *een derde is gedaald*. Deze sterke afname manifesteert zich in alle leeftijdsgroepen. De daling tussen 1990 en 1995 (-14 ppn.) is echter dubbel zo sterk als deze tussen 1995 en 2000 (-6 ppn.). Het aandeel *middengeschoolden* (met een diploma secundair onderwijs) nam tussen 1990 en 2000 toe met ruim 10 ppn. (+8 ppn. tussen 1990 en 1995 en +3 ppn. tussen 1995 en 2000) en het aandeel *hooggeschoolden* met net geen 10 ppn. (+6 ppn. tussen 1990 en 1995 en +3 ppn. tussen 1995 en 2000).³

3 Het verschil in onderwijsniveau tussen de jongere en de oudere leeftijdsklassen is mogelijk nog groter dan uit tabel 12.1 blijkt, doordat analoge leeftijdscohortes (vooral in de leeftijdsklassen tussen 25 en 45 jaar) vijf jaar na een vorige bevraging beweren hoger geschoold te zijn dan vijf jaar voordien. Dit weerspiegelt waarschijnlijk deels de realiteit (personen kunnen effectief een hoger (school) diploma behalen) maar deels wordt dit ook verklaard door een opwaardering van het eigen onderwijsniveau: werkervaring of buitenschoolse opleidingen kunnen door de bevrageden (volgens de vraagstelling verkeerdelijk) gevaloriseerd worden als een verhoogd onderwijsniveau (zie methodologische bijlage).

Tabel 12.1

Bevolking tussen 25 en 54 jaar naar leeftijd en onderwijsniveau (Vlaams Gewest; 1990, 1995 en 2000)

	1990			1995			2000		
	Laag	Midden	Hoog	Laag	Midden	Hoog	Laag	Midden	Hoog
25-29 jaar	41,8	31,7	26,5	24,8	42,3	32,9	17,5	44,5	38,0
30-34 jaar	48,4	29,1	22,5	33,3	36,2	30,4	23,6	39,9	36,4
35-39 jaar	52,4	26,9	20,8	40,2	33,8	26,0	31,1	36,9	32,0
40-44 jaar	57,5	24,1	18,5	44,2	31,5	24,4	39,0	34,1	26,9
45-49 jaar	64,4	20,8	14,8	49,6	28,8	21,5	45,6	32,1	22,2
50-54 jaar	72,5	16,0	11,4	59,1	22,5	18,4	52,9	27,2	19,9
Totaal	54,9	25,4	19,7	40,8	33,1	26,1	34,8	35,8	29,4

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

De vaststelling dat er de laatste jaren sprake is van een afvlakking van de snelheid waarmee het onderwijsniveau stijgt, ligt in de lijn van *Nederlands onderzoek*: ook onder de Nederlandse bevolking neemt het opleidingsniveau nog toe, hoewel er duidelijk sprake is van een afvlakking van de snelheid waarmee dit gebeurt. Sinds halverwege de jaren '90 is er sprake van een *stagnering van de onderwijsparticipatie*, die sinds de tweede wereldoorlog een ononderbroken groei kende (Van der Aa, 2001, p. 3-4).

2.2 ■ ■ Het onderwijsniveau naar geslacht

Voorals sinds de jaren '50 verkleinde de bestaande onderwijsskloof tussen mannen en vrouwen: vrouwen eisten meer en meer hun plaats op in het hoger secundair en in het hoger onderwijs (Pelleriaux, 2001, p. 29-30). Hoe dit proces recent geëvolueerd is, wordt belicht aan de hand van de evolutie van het onderwijsniveau van 25- tot 34-jarigen tussen 1990 en 2000.⁴

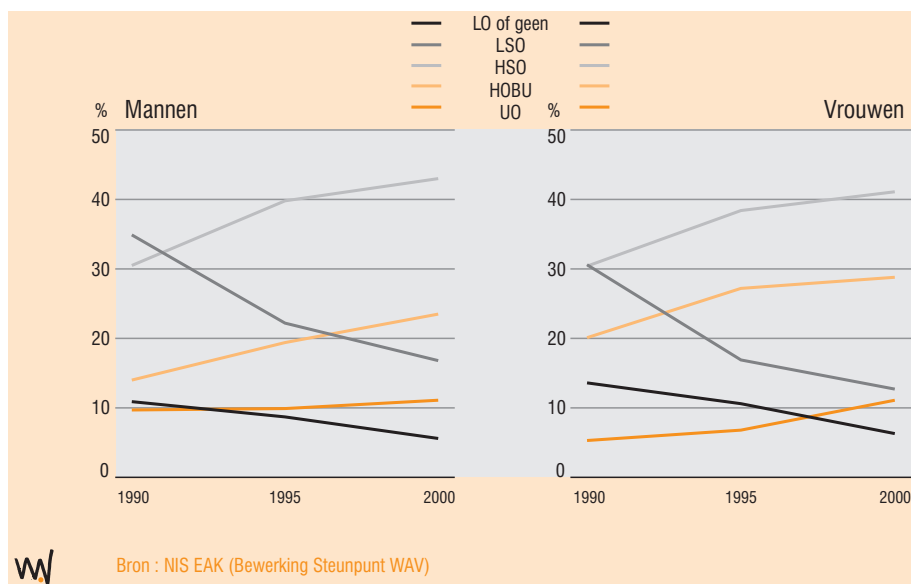
2.2.1 *De laaggeschoolden*

In 1990 had 11% van de *mannen* tussen 25 en 34 jaar in Vlaanderen maximum een diploma lager onderwijs en 35% enkel lager secundair. Bij de *vrouwen* in dezelfde leeftijdscategorie lagen deze aandelen respectievelijk op 14% en 31%. Dit wil dus zeggen dat er ongeveer evenveel laaggeschoolde mannen als vrouwen in die leeftijdsgroep waren (circa 45% van de bevolking in die leeftijdsklasse), zij het dat de vrouwen licht oververtegenwoordigd waren in 'laagste' categorie, namelijk de personen met maximaal lager onderwijs.

⁴ We focussen op de leeftijdsgroep waarin de recente, seksegebonden evoluties qua onderwijsniveau duidelijk tot uiting komen; het is de jongste leeftijdsklasse die – voor de overgrote meerderheid – de (schoolse) studies heeft afgerond.

Figuur 12.2

Aandelen van mannen en vrouwen tussen 25 en 34 jaar naar onderwijsniveau
(Vlaams Gewest; 1990, 1995 en 2000)

Tien jaar later is nog maar 22% van de mannen en 19% van de vrouwen van de 25- tot 34-jarigen laaggeschoold. Het aandeel laaggeschoolden is dus bij de 25- tot 34-jarigen op tien jaar tijd meer dan *gehalveerd* en het aandeel laaggeschoolde vrouwen is onder dat van de mannen gezakt.

2.2.2 De middengeschoolden

In 1990 waren er in Vlaanderen ongeveer evenveel mannen als vrouwen tussen 25 en 34 jaar met een diploma hoger secundair onderwijs (30% van de bevolking in deze leeftijdscategorie). Dit aandeel steeg geleidelijk – zij het intensiever tussen 1990 en 1995 dan in de vijf daaropvolgende jaren – tot 43% voor de mannen en tot 41% voor de vrouwen in het jaar 2000. Dat er in verhouding *iets meer mannen dan vrouwen* tussen 25 en 34 jaar middengeschoold zijn, hangt gedeeltelijk samen met het hoger aandeel vrouwen met een diploma hoger onderwijs in 2000 en de sterkere toename van dit aandeel bij vrouwen dan bij mannen tussen 1990 en 2000 (zie verder).

2.2.3 De hooggeschoolden

Het aandeel hooggeschoolden is bij de 25- tot 34-jarigen tussen 1990 en 2000 systematisch toegenomen, zij het sterker bij de vrouwen dan bij de mannen (respectievelijk +15 ppn. en +11 ppn.). In 1990 overtrof het aandeel hooggeschoolde vrouwen al datzelfde aandeel bij de mannen (respectievelijk 25% en 24%); tien jaar later is dit verschil dus nog groter: bijna 40% van de vrouwen en 35% van de mannen in Vlaanderen tussen 25 en 34 jaar had in 2000 een diploma hoger onderwijs op zak.

Wat het verschil tussen mannen en vrouwen naar universitair of niet-universitair onderwijs betreft, blijkt dat tot voor kort meer mannen dan vrouwen een universitair diploma verwierven. In 2000 lagen de aandelen universitair geschoolde mannen en vrouwen in de leeftijds-klasse 25-34 jaar echter gelijk (11%), terwijl vrouwen nog steeds in hogere mate een diploma niet-universitair hoger onderwijs behalen (29% tegenover 24% van de mannen in deze leeftijdscategorie).

3 Effect van het gestegen onderwijsniveau op de groei van de werkzaamheidsgraad

Het toegenomen onderwijsniveau van de bevolking is een belangrijke factor om de sterke stijging van de werkzaamheidsgraad tussen 1990 en 2000 te verklaren. In figuren 12.3 en 12.4 wordt dit geïllustreerd. De werkzaamheidsgraad van de totale bevolking mag dan wel gevoelig zijn toegenomen tussen 1990 en 2000, dit is nauwelijks het geval in de verschillende onderwijsniveaus. Als er zich al een beperkte stijging voordeed, dan was dit vooral het geval bij de hoogstgeschoolden. Van de bevolking met een universitair diploma was bij aanvang van deze periode ongeveer 85% aan het werk en in 2000 ligt de werkzaamheidsgraad bijna op 90%. Bij de gediplomeerden hoger niet-universitair onderwijs evolueerde de graad van 80% naar 85%. Idem dito voor de andere groepen, zij het telkens op een lager niveau naarmate het bereikte onderwijsniveau lager ligt: van 65% naar 70% bij de middengeschoolden; bij de bevolking met maximaal een diploma lager secundair onderwijs blijft de werkzaamheidsgraad hangen op iets meer dan 50% en bij de bevolking met maximaal een diploma lager onderwijs blijft het aandeel werkenden schommelen rond 35%.

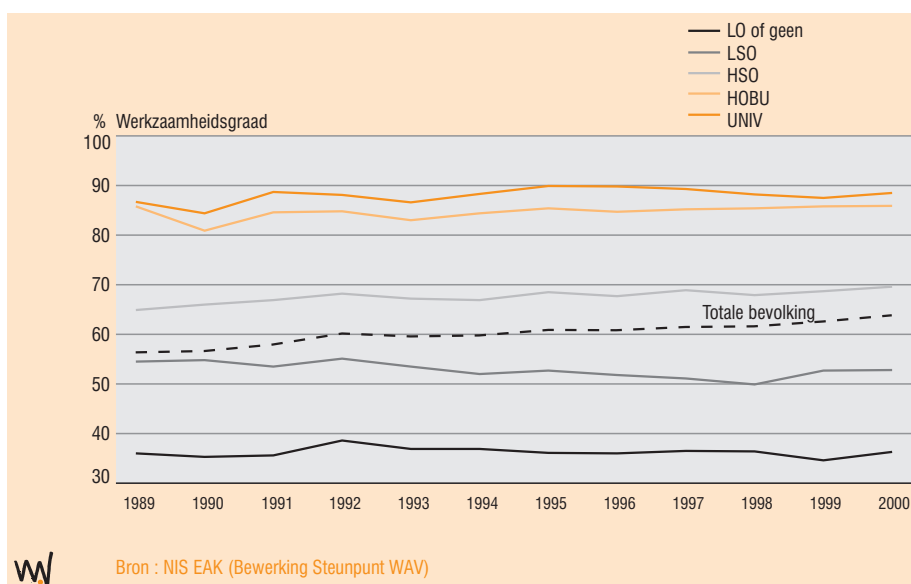
Hfdst. 2

Hfdst. 3

Vlaanderen is er de afgelopen periode relatief goed in geslaagd *de inzetbaarheid* van de bevolking te verhogen via een steeds betere vorming van de arbeidskrachten. De positie van de personen die er niet in slagen een relatief hoog basisdiploma te verwerven, is echter nauwelijks verbeterd.

Figuur 12.3

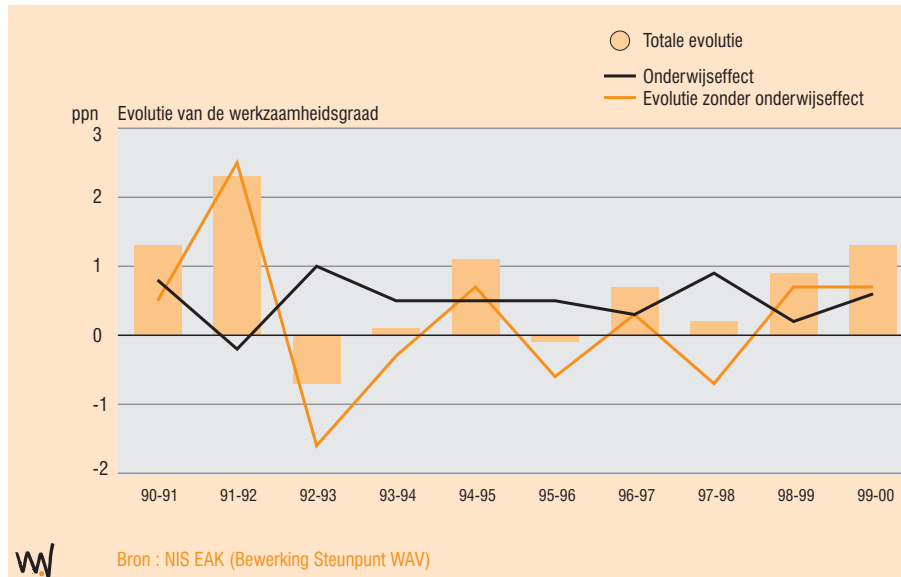
Werkzaamheidsgraad naar onderwijsniveau (Vlaams Gewest; 1990-2000)

Dat de toegenomen werkzaamheidsgraad sterk samenhangt met het globaal gestegen onderwijsniveau van de bevolking, wordt geïllustreerd in figuur 12.4. De totale toename met 7,3 procentpunten (van iets minder dan 57% naar 64%) wordt jaarlijks ontleed in het effect dat resulteerde uit de groei van het globale onderwijsniveau van de bevolking en het effect van een werkzaamheidsgroei los van dit gestegen onderwijsniveau. Over de volledige periode zijn 5,1 van de 7,3 procentpunten toe te schrijven aan het gestegen onderwijsniveau van de bevolking en slechts 2,2 procentpunten worden verklaard door een 'reële' toename van de werkzaamheidsgraad.

Figuur 12.4

Ontleding van de evolutie van de werkzaamheidsgraad in het effect van het toegenomen onderwijsniveau van de bevolking en in een 'zuivere evolutie' (Vlaams Gewest; 1990-2000)

Interessant is de jaarlijkse evolutie van beide effecten. De werkzaamheidsgroei wordt ieder jaar aangedikt met ongeveer 0,5 procentpunt, omdat het aandeel van hogergeschoolden binnen de bevolking toeneemt. Een beleid dat het behalen van een hoger diploma stimuleert, heeft aldus een duidelijk indirecte en belangrijke invloed op de actieve deelname aan het arbeidsmarktgebeuren. Afhankelijk van de economische conjunctuur werd dit *onderwijseffect aangevuld of tegengewerkt door een onderwijsonafhankelijke werkzaamheidsevolutie*. Bij aanvang van de jaren negentig was dit tweede effect duidelijk positief, maar vanaf 1992 wordt de economische laagconjunctuur weerspiegeld in dit 'zuivere werkzaamheidseffect'. Tussen 1992 en 1994, en nogmaals in 1996 en (onverwacht) in 1998, zou de werkzaamheidsgraad gedaald zijn als er geen stijging van het onderwijsniveau van de bevolking geweest was. Sinds 1998 is er opnieuw een duidelijk gunstig conjunctureel effect, met de gekende sterke werkzaamheidsgroei tussen 1998 en 2000 tot gevolg. Ook in deze periode is het gestegen onderwijsniveau echter een even belangrijke factor in de werkzaamheidsgroei als de 'reële' toename.

Evoluties aan de vraagzijde onderschrijven deze vaststellingen. Binnen de Europese Unie nam in de periode 1995-2000 de werkzaamheid het sterkst toe in de hogeschoolde beroe-

pen. De sterkste werkgelegenheids groei in het voorbije lustrum situeerde zich zowel binnen de hightech-sectoren als binnen de zogenaamde 'kennisintensieve' sectoren (European Commission, 2001, p. 33-36).⁵

Tabellenbijlage: www.Steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 2001

- 5 Onder 'hightech' horen zowel sectoren thuis als chemische industrie, machinebouw, autobouwen, elektrotechniek alsook telecommunicatie, computer hard- en software en onderzoek en ontwikkeling. Onder 'kennis-intensieve' sectoren horen volgens Eurostat onder andere de banken en verzekeringen, computer hard- en software, onderwijs, gezondheidszorg, lucht- en scheepvaart alsook intermediaire activiteiten zoals consultancy, ...